Anul al III-lea, n-r. 1. Ianuar 1917.

REVISTA ISTORICĂ

Dări de samă, documente şi notiţe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICIILE CASEI ŞCOALELOR

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

IAŞI

EDITURA CASEI ŞCOALELOR

1917

www.dacoromanica.ro

SUMARUL:

I. *N. Iorga,* O cronică nebăgată în samă. — Despre Cronica lui Gheorghe Brancovici.

II. DOCUMENTE: Numirea unui buluchbaşă de Ţigani. — Acte amestecate. — Un act relativ la procesul Doamnei Safta a lui Gheorghe Ştefan cu Doamna Dafina a lui Eustratie-Vodă Dabîja şi cu ginerile ei Iordachi Ruset. — Testamentul Doamnei Ecaterina Mavrocordat, născută Ruset.

III. CRONICĂ.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga: Iaşi, Strada Lascar Catargi No. 21.

Administraţia: Iaşi, Trecătoarea Banu No. 3 (redacţia foii „Neamul Românesc").

Un n-r simplu 30 de bani; pentru studenţi, preţul în jumătate direct la administraţie.

Abonamentul: 3.50 pe an.

---

www.dacoromanica.ro

Anul al III-lea, n-r. 1. Ianuar 1916.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICIILE CASEI ŞCOALELOR DE N. IORGA

O cronică nebăgată în samă.

Acum şeisprezece ani, în cartea sa *Contribuţiuni istorice şi numele de Dobrogea* (Constanţa, 1901), d. Virgil Andronescu a publicat nişte însemnări de la 1791 la 1836 datorite, spune d-sa, logofătului Matei fiul lui Branişte, care le încredinţase ieromonahului Ambrosie de la Cozia, apoi fiului său, preotului Ilie de la Butoiu, în Dâmboviţa.

Ele meritau de sigur încă de atunci să fie supuse unei cercetări critice care să aleagă şi să explice partea lor de noutate, destul de mare.

Cele spuse despre evenimentele de la 1791 la 1800 sunt numai amintiri scurte, care n'au fost puse în scris odată cu evenimentele şi nu cuprind nimic important.

La 1800 însă autorul povestirii apare ca luptător cu izbândă contra Pazvangiilor, a lui „Pazvante-oglul", şi el arată că, după cererea Paşei, Vodă se hotărâse a-l da pe dânsul şi „pe Todicel şi pe Potoceanul Serdarul". Fugind la Mitropolitul Dosofteiu Filitis tustrei, acesta trimete pe Todicel la Odesa, pe Potoceanul la Patriarhie, iar pe autor îl „face popă", însurându-l cu Smaranda Postelnicului Bălămirescu.

Pentru 1801 se înseamnă o nouă năvălire, în Oltenia, în „Banatul Craiovenilor" — se spune în acest ciudat stil — a Cârjaliilor, cari duc la Ada-Calè „pe Ghiţă Manole din Găieşti, pe Stroe Logofătul, pe Petrache logofătul de la Gliganul şi pe soră-sa mai mare", pe când Vodă Mihai Suţu fuge în Ardeal „cu tot taraful boieresc şi slujitoresc", prădat fiind în cale de „bimbaşa Arnăuţilor săi". Trei luni îi trebuie administratorului domnesc care e Alexandru-Vodă Suţu al Moldovei ca „să strângă norodul fugit". Pentru sosirea noului Domn, Constantin Ipsilanti, se dă data exactă:

www.dacoromanica.ro

14 Octombre 1802, chiar în ziua marelui cutremur, ni se adauge că numirea lui s'a făcut „după cererea făcută de către boieri". Se aminteşte cu privire la el cunoscuta creare a unei oştiri pământene în serviciul Rusiei: „Făcuse (până la 1806) oştirea pe roşii, verzi şi dorobanţi, după neam, dându-li numele de Cazaci". Iar, după începerea războiului, au adunat oştirea rumâni şi au format-o *(sic)* în pâlcuri după oştirile roseşti".

Un amănunt nou despre revoluţiile din Constantinopol. Unii Turci din partidul învins trec „prin Sofia şi pe la Sistov fugind în ţara Crâmului". Şi iată şi dovada adresei boierilor către Napoleon: **„Tot la anul 1807 boierii de neam grec iscălit-au cu Mitropolitul scrisori către Napolionul Franţului ca să-i iea supt oblăduirea lor, fiind pravoslavnici ca şi ei".**

Scriitorul o ştie fiindcă el a procurat lui Ignatie şi tovarăşilor lui de păreri „teşcherelele" cu care au trecut la Sculeni (pp. 8—9).

La începutul, în 1812, al Domniei lui Vodă Carageà se înseamnă gerul cel mare şi peirea vitelor, arderea „caselor domneşti". Urmează ciuma de trei ani, favorisată de chemarea „meşterilor dulgheri" şi a muncitorilor la dregerea cetăţilor dunărene.

Aici se aşează un incident foarte interesant. Intre cei ce fug de ciumă este şi istoricul *Dionisie Fotinò*. El cere de la popa Ilie crama de la Glâmbocel. Vede pe gazda sa redactându-şi însemnările de la tata: acesta e probabil acel „Matei Logofătul, fiul lui Braniştе", care „dă în mîna dumnealui părintelui eromonahul Amvrosie de la mănăstirea Cozia ot sud Râmnic cele scrise de el, când l-au surghiunit Vodă, în Ţara Nemţească, ca să aibă grijă a păstra ştirea vremilor ce ne-au băntuit"; pp. 19—20). Deci i le cere şi *face a se lua copie de pe ele pentru propria sa carte de istorie.*

Iată pasagiul (p. 10):

„Intre boierii fugiţi din Bucureşti, cu Dimitrie Fotinò, boier de neam grec, au venit la mine de mi-au cerut cu chirie crama viei mele de la Glâmbocel, până să înceteze ciuma. I-am dat-o. Iar, în una din zile, văzându-mă că scriu oarecare însemnări, ne-am dat în vorbă şi i-am arătat scrierile tatălui mieu. Şi mi-au cerut de ş'au scos copie prin Alecul Ioanidis grămăticul mănăstirii Butoiul, ajutat şi de Dimcea Logofătul, care era şi anagnost la un arhiereu."

www.dacoromanica.ro

Preotul se pricepe și în pravilă și el va critica legiuirea din 1818 pentru că „pravilele țerii s'au stricat".

Necunoscut era și faptul — căci cronică pentru acest timp nu avem — că la 1817 Carageà a prigonit pe câțiva boieri pentru înțelegeri cu Rusia. Atunci, crede scriitorul, diplomația rusească părându-l la Poartă, erau să vie capugii „ca să taie capul lui Vodă". Acesta însă s'a apărat, și cei tăiați au fost capugiii.

Astfel, el s'ar fi „scârbit de Turchia, care răsplătește cu moartea pe aceia ce-i slujesc cu credință", și astfel, după ce îngăduie să treacă „propovăduitorii" Eteriei peste Dunăre ca să gătească revoluția între „Slavi și creștini" și să aștie în tăcere pe „Sârbii, Bulgarii și Grecii și alte neamuri creștinești fugite din Turchia", cari se aflau cu grămada prin orașele dunărene, el se hotărăște a-și lua averea și a părăsi țara[1].

Lăsăm să urmeze însăși expunerea lui despre cele ce a auzit acolo.

„Dvornicul Filipescul, după ce a cetit mai multe scrisori rosești și turcești, pe vlahicește, și altele grecești, care toate erau în coprindere că acum a venit vremea ca să scape creștinii de jugul păgânilor, și erau numai două care ziceau Filipescului a se gândi bine ca să nu dea țara din lac în puț, Filipescul apoi sculatu-s'au și au grăit:

„Boieri dumneavoastră! Cunoașteți că în grele nevoi sfatul luminatelor fețe boierești, mari și mici, ca și toți starostii isnafurilor și târgoveților, m'au ales cu cinste ca staroste și vechil al lor în nevoi. Acum au venit timpul să vă spun și să luați cunoștință cum țara noastră este pusă între ciocan și nicovală și nu ne putem apăra în niciun chip de izbeală. Gânditu-m'am și socotit că e bine în numele tuturor care este din viță românească, fie boier ori târgoveț, să spun că nu mă unesc cu vorba de a ridica norodul în contra Sultanului, și cui nu-i place, să facă ce va voi.

„De multe ori, Rosia s'au bătut cu Turchia, și, când s'au făcut pace, ne-au lăsat tot supt Turc, și noi am îndurat mari și grele nevoi. Ba încă ni s'au luat și dreptul de a ni alege noi pe Vodă. Acum Rosia voiește să prindă șarpele cu mâna noastră, și, dacă vom cădea, să vină să ne scape și să ne lipească la Împărăția muscălească. Ea vrea să ne dăm ei robi, cum să dădeau oamenii

[1] Când se spune că atunci boierii cerură ca Domn al țerii pe Prâșcoveanu, cerut, de fapt, în 1774 (p. 12), trebuie cetit: Brâncoveanu.

www.dacoromanica.ro

și satele robi la mănăstiri ca să scape de foamete și angarale. Dacă de voie bună ne-o prinde Muscalul, apoi cu greu mai om scăpa. Știți, boieri dumneavoastră, că Brâncoveanul a căzut supt urgia Rușilor [— Turcilor], și de-atunci ne-a[u] trimes pe Greci pe capul nostru. Pățirăm una bună cu Rușii, cari ziceau că nu ni pun dări, ne lasă stăpâni și, când colò, ne apăsase cu o mulțime de streafuri și surghiunuri. Facă Grecii și Bulgarii ce-or voi în pământul lor, ca să scape de jugul Turcului, iară noi, Rumânii, vom face ce-om putea ca să ne mântuim de relele ce ne apasă, că ele vin numai pentru că avem Domni străini, nu pământeni, de la Mavrocordat. Dară noi suntem pricina suferinților noastre, și trebuie să fim uniți și cu minte de acum înainte vreme."

„Toți boierii începură a bate din palme și a îmbrățișa pe Filipescu. Iară unul din boierii greci, care era rudit cu boierii noștri, s'au sculat și au zis: „Boieri dumneavoastră. Nu credeam niciodată să fiți așa de puțin credincioși cu marele Împărat al Rusiei, prin a cărui milostivire trăiți și vă păstrați moșiile. Că el a bătut pe Napolionul Franțului. Eu gîndesc să ne sculăm cu toții să gonim pe Turci, căci Grecii ni vor da ajutor și vor începe a luptă pe față."

„Iar Filipescul, mîniat, au strigat, zicînd: „Du-te în țara ta și bate-te cu Turcii; pleacă la Grecii tăi a te face Cazac sau pahonț rusesc ca să-ți scapi țara grecească, care e roabă; iară pe noi lasă-ne să ne bălăbănim cu Turcii, căci noi nu îndurăm ca voi."

„Și s'au făcut mare gîlceavă, de erau să se iea la bătaie. Iară boierii greci se băteau cu pumnii în piept și tremurau."

Dar ei lucrează mai departe, ațâțînd „norodul" contra partidului național al lui Filipescu. Un Constantin Riga merge „pe la Grecii de la sate, cu scrisori" și are un conflict cu preotul scriitor. Sutu ar fi dat de știre despre aceste uneltiri Turcilor, „cerând ferman ca să-i piarză", și, ca pedeapsă e otrăvit, de d-rul Christaris, dar nu în „fântâneaua", în fistula ce făcuse, cum spune alt zvon, ci „la o zi de praznic", „la biserica grecească" (Sf. Ioan?), în cafea, cu mâna egumenului.

Cunoscut ca dușman al Grecilor, de și era în legături cu Vlădica de Argeș, Ilarion, preotul e arestat, în Ianuar 1821 încă, de „câțiva palicari" și târât la Mitropolie, unde, după cinci zile, e adus înnaintea lui Dionisie Lupu. I se pare acestuia că are înnaintea lui „un nătărău sau un bețiv" și o spune în grecește, atrăgîndu-și

www.dacoromanica.ro

ca răspuns, tot în grecește, datorita tăgăduire. Intrebat din ce sat și de ce nație este, preotul răspunde: „că sunt Român de la coada vacii și în legea părintească ce am apucat". Iată acum observația ce i se face: „Dacă tu ești acela, cum ai îndrăznit a te crede mai creștin decât Patriarhul și te-ai împotrivit la cea mai sfântă datorie: de s'au ridicat norodul creștin împotriva păgânilor, ți s'au spus că în capul mișcării se află chiar Patriarhul? „E amenințat cu caterisirea dacă se îndărătnicește" și va fi pus „la bir și danie".— „Să-mi fie cu iertăciune, prea-sfinte stăpîne, spune, dârz popa, „dar niciun bine nu ar fi mai mare, căci atunci voiu rămânea stăpîn pe vrerea mea." — „Cum, nenorocitule? Ai îndrăzni tu, păgâne, să nu urmezi pe prea-luminata față a prea-cinstitului Patriarh?" Iar eu adusu-mi-am aminte de vorbele ce-mi trimesese Filipescul, și i-am răspuns: Prea-sfinte stăpâne! Preasfințitul Patriarh este Grec și este cu dreptul a lucra fără vătămare cu Greci, iară noi sântem Români și trebuie să lucrăm pentru noi; că țara noastră nu e roaba Grecilor și Bulgarilor și Rușilor și Nemților. Noi avem Domni creștini, iară ei au ce Dumnezeu li-au milostivit. Noi să ni vedem de nevoile noastre, că vrăjmașul nostru nu poate fi Turcul, iar dușmani ni sânt aceia cari vor a ne da pe noi Muscalului, ca să scape ei de Turci. Iară, pe când eu spuneam acestea, în odaia de alături am auzit strigând: „bravo, bravo, popo Ilie". Iară Mitropolitul, necăjit, s'au muiat la vorbă și mi-au dat voie bună a merge acasă; dară nu mi-am putut da cu gîndul cine erau cei cari strigatu-mi-au: bravo, bravo, popo Ilie."

Scriitorul ține de rău pe Țarul Alexandru că „n'au scos capul", de și „tată al creștinătății, ca acel ce este și creștin ortodox", când Grecii erau măcelăriți la Constantinopol. El „ne-a mințit și pe noi că trimete Muscali la Ipsilant ca să înceapă războiul cu Turcul", iar generalul-beizadea a venit „cu o ceată de calici, strînși ca volintiri dintre Greci, Arnăuți și Bulgari și alți cerșetori și hoți cari căutat-au pricopseli la noi", și cari pradă.

Boierii fug. „Cei rămași s'au chibzuit și au ridicat pe un Slugerul Tudor a li fi lor Domn." Când acesta vine la București, „el adună un sfat pentru a se sculà cu toții, și boierii să vină ca să chibzuiască ce e de dres ca să biruie pe Ipsilant."

Și iată încă odată o mare scenă necunoscută, pe care o aduce înnaintea noastră condeiul umilului preot.

„Adunarea făcutu-s'au într'o zi de Joi, în casele Brâncoveanului,

www.dacoromanica.ro

unde au fost și părintele Ilarion. Unde venit-au mulțime de târgoveți și boieri: Grădiștenii, frații Haralamb, frații Poienari, Broșteanul ot sud Gorj, Obedeanul și Stolnicul Geanì, Persiceanul. Iar boierii greci erau mai toți. Că cei mari ai noștri de pe la vetrele lor nu s'au mișcat, de teama Rușilor și Turcilor.

„Boierii greci, fiind în mulțime, au strigat că vin Rușii din Moldova și că Domnul Tudor să plece la munte, — că grea urgie ne apasă când o veni Muscalii. Și au adus lui Tudor multe prihăneli. Iar boierii noștri n'au avut ce face: au pornit pe ușă cu Tudor."

„Dară Tudor, până să iasă, au zis: Nu mă plâng pe mine, care nici am visat a domni în țară, ca să mă lupt contra vrăjmașilor țerii, și mă hrăniam cu nădejdea că boierii din Valahia vor avea toți aceiași simțire ca și boierii de peste Olt. Plâng țara și boierii, cari nu văd ce-i așteaptă. Dar Dumnezeu se va milostivi să-mi ajute a surpa pe aceia ce ne apasă de multă vreme.

„Iară prea-cinstitul părintele Ilarion a rămas în urmă și li-au zis: „Grecilor, să vă fie de bine biruința ce o căpătarăți astăzi în contra Românilor, pe cari bateți cu gloanțele noastre. Dar, pînă va răsări soarele de mîne, Dumnezeu va face să răsară și dreptatea, și va sosi ziua noastră, a celor drepți."

Peste puțin ordinul lui Tudor de a nu se mai prăda, de a se spânzura acela care va fi prins furând, osânda, la Potlogi, „pe la chindie", a „doi panduri cari au fost furat niște borfe de la un creștin", îi aduc peirea. Și iată cum privește Românul cu iubire numai de neamul lui, care e scriitorul, această veste: *„și cu durere de inimă am auzit și am plâns când l-au vândut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept și da crucea la norod de se 'nchina. Și multă jale pe noi toți"* (p. 18).

In „omul bun" care e noul Domn de țară Grigore-Vodă Ghica, popa Matei va vedea deci un „Arnăut", după originile lui, știute. În cursul acestei Domnii, el știe de măcelul Ienicerilor la Constantinopol din ordinul Sultanului Mahmud și a aflat de la Ilarion („cum spunea părintele Ilarion"; *ibid.*) de încheierea convenției de la Acherman.

Din cele ce urmează el relevă, cu acea patimă contra Rușilor pe care-i va fi trezit-o, tocmai acest din urmă eveniment, surgu-

www.dacoromanica.ro

nirea la Odesa a Mitropolitului Grigorie și arderea Târgoviștii, „de tot", în 1829. Nu uită nici că *„la 1830 trecut-au la noi mulți Bulgari din Turchia, care se temeau de moarte"* (p. 19.)

Povestirea se oprește cu așezarea în Scaun a lui Alexandru-Vodă Ghica în chiar anul 1834 când mor, odată, Grigore-Vodă, Grigorie Mitropolitul, Grigore Brâncoveanu și Iordachi Câmpineanu.

De la tatăl său, spune preotul, de la acel Matei Logofătul, într'o condică stricată, având în ea documente și acte turcești, „în limba arabicească, pe care eu nu o pricep bine", a găsit apoi însemnări despre vechea istorie a țerii.

N'am crede că el însuși să le fi prefăcut după ideile și scrisele epocei Regulamentului Organic, care cetia, acuma, și compila. De fapt, acel logofăt oltean de pe la 1830 a încercat să adauge cunoștința trecutului cu socotințele lui.

De unde putea el să știe însă istoria bizantină și balcanică, de care e vorba la fiecare pas, cum vom vedea, în această istorie *critică*, preocupată de cause, care mergea de la 1230 la 1791 și din care manuscriptul a păstrat numai partea de până la 1558?

Dacă ne gândim, cum am mai arătat, în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, că Naum Râmniceanu, alt cleric național, anti-grec, din acest timp, are pentru veacul al XVII-lea știrii bizantine nouă, pentru care citează pe un Cantacuzino, care nu e, evident, Impăratul istoric din *veacul al XIV-lea*, dacă ni amintim încercarea critică de a deslușì adevărul din cronicile latine ale Ungariei alăturate la izvoarele noastre, pe care o aflăm în acea formă particulară din cronica munteană pe care o întrebuințase cândva Tocilescu după manuscrisul de la Muzeu și pe care a tipărit-o d. Stoica Nicolaescu in „Revista pentru istorie, arheologie și filologie" din 1911, vom fi aplecați a crede că și logofătul Matei al lui Braniște avuse continuarea istoriei critice a Românilor de Constantin Stolnicul Cantacuzino, din care astăzi nu mai cunoaștem în original decât capitolele ce merg până la Attila (ediție nouă de N. Iorga, *Operele lui Constantin Stolnicul Cantacuzino*).

Se vede la 1230, pe vremea năvălirii Tatarilor, Negru-Vodă din Făgăraș emigrând dincoace, peste noi. Se încearcă a i se precisă calea, după legende și ruine. „Ajuns-au lângă dealul lui

www.dacoromanica.ro

Bran. Au prisăcit [1] căile și așezat-au oștirile la locul lui Giuvală, pe unde vine gârla Dâmboviței, unde *avut-a cetate din vechime.* Apoi de la Rucăr pornit-au poporul pe apă în jos, pînă la cetatea numită a Cîmpulungului... *Făcut-a aci lucruri minunate,* ca să fie adăpostit de Tătari și de Unguri. Adunând la pravăț mult norod, au poruncit de au curățit satele de păgâni și pus-au stăpânire pînă la apa Oltului... *Făcut-au apoi o biserică* de legea Râmului pentru dumneaei Măria Sa Doamna, ce era de acea lege. Iară țara de dincolo de Buzău era neocupată (?) de stăpânitorul Mureșului, care nu putuse fugi, fiind rudă cu Craiul unguresc." Ceia ce înseamnă că nu se coborâse în pământurile la Ost de Buzău Românii maramurășeni ca să fundeze Moldova.

Vine apoi povestea ciobanului-Țar bulgăresc Brdocba, „Cordocuba" (Lachanes), care „s'a făcut stăpânitor al Moldovei (!)" „unindu-se cu Comanii din Bugeac", la 1250.

Moartea lui Negru-Vodă e pusă la 1264, fiind „îngropat în cetatea lui", — „și era un om lesne la mânie, dar se domolia iute" (p. 21). „Fratele" său, Mihail Negrul — recunoaștem aici seria dinastică și cronologică ce, după „letopisețul sârbesc", se află și la Fotinò, —, domnește, în concurență cu Brdocba, până la 1277. Și el chiamă „pe stăpânitorul de la Mureș de au pornit spre Moldova". O ingenioasă încercare, cum se vede, — absolut în spiritul Stolnicului —, de a lega necontenit istoria unui principat românesc cu a celuilalt.

La Dan, a cărui Domnie se începe la 1283, se pomenește fundarea Bucureștilor, lupta cu „Sârbii și Bulgarii", peirea lui de un „Ștefan Banul".

O lacună de manuscript se întinde apoi până la 1325, când „Banul Craiovei, anume Ion", s'ar fi „ales Domn", plecând contra Impăratului Andronic (e vorba de domnul Vlahilor din Tesalia, dar încercarea de întregire a celui mai vechiu al nostru trecut prin izvoarele bizantine e interesantă). Lupta de la Posada, din 1330, e după izvoarele apusene, dar nu se va găsi lesne un izvor pentru acel incident din 1340 *(sic)*, supt Vladislav-Vodă, care gonește pe Tatari pentru „domnul Mureșului" și se întoarce pentru a goni și pe regele Ludovic „la vârful lui Bran", revenind cu pradă bogată la Câmpulung.

1 Pentru acest sens al verbului v. B. P. Hasdeu, în *Columna lui Traian* pe 1861 (nu mai pot găsi pagina).

www.dacoromanica.ro

Radu-Vodă de la Tismana ar fi trimes pe fiul său Dan într'ajutor Impăratului bizantin, cu boierii Stroilă, Sacara Logofăt și Vlaicu, și el s'ar fi întristat așa de mult pentru rănirea feciorului. Vlad ar fi luat apoi pe fiica regelui sârbesc Lazăr.

De la 1382 începe Domnia lui Mircea, trecută foarte răpede.

O nouă lacună în manuscript se întinde până la 1444. Aici însă pare că nu mai întâlnim decât dibuiri și combinații ale scriitorului naiv care nu mai avea ca îndreptariu vechea istorie critică, ci singură cronica țerii, cu câte un amănunt nou doar, ca moartea la locul zis „Gemene" a lui Moise-Vodă ori uciderea lui Vintilă-Vodă de „Neagul fiul lui Pârvu" ori causa de desfrâu pentru care Mircea Ciobanul taie pe Stroe Spătarul și pe Vintilă. Oarecare îndoieli trezește însă pasagiul unde Petrașcu-Vodă apare întâiu ca fiind „chehaie la Stambul", ceia ce se potrivește cu legăturile pe care știm că le-a avut cu Trimesul frances d'Aramont, pentru ca să să puie pe Isabela în Transilvania și să piară de otrava Vornicului Socol, „om negru la inimă și viclean". Și în zădar se va căuta izvorul din care s'a luat știrea că Petru fiul lui Mircea și-a cumpărat Scaunul cu 5.000 de galbeni.

Rămâne, astfel, un câmp deschis pentru noi ipotese, dar rămâne și după cele ce s'au arătat, pe alocurea un nou izvor pentru istoria noastră — pentru partea cea nouă de sigur, și adesea unul esențial, dar și, pe alocurea, pentru cea veche.

O ediție nouă a cronicei după însuși manuscriptul e însă prealabil necesară. D. Andronescu ni-ar putea spune unde se află azi manuscriptul pe care norocul l-a făcut să-l descopere.

N. Iorga.

Despre Cronica lui Gheorghe Brancovici.

In 1893 răposatul Aron Densușianu a publicat în *Revista critică-literară*, n-le 8—9 (p. 366 și urm.) o Cronică a lumii, un cronograf bizar și neorânduit, fără plan și proporție, pe care l-a atribuit lui Gheorghe Brancovici, zis și Brâncoveanul, când stătea aici, pe lângă Domnii noștri. E vorba de acel ciudat aventurier, frate al mucenicului Mitropolit ardelean Sava, care a întrebuințat toate mijloacele unei inteligențe reale și ale unei neobosite ener-

www.dacoromanica.ro

gii pentru a țese intrigi și a unelti conspirații la capătul cărora se vedea Despot sârbesc ca și omonimul său din veacul al XV-lea și restaurator al vieții libere a poporului său, fie și în dependență de Austria.

Neavând rost de a vorbi până acum în alte scrieri despre această compilație tendențioasă, întrebuințez prilejul de cetire ce-l am aici pentru a notă întâiu unele puncte de mai mare interes dintr'însa.

Inceputul, păstrat incomplect în unicul manuscript, dar, cum vom vedea mai departe, aflător în altul, care ni s'a comunicat după ce redactasem întâia parte a acestui mic studiu, e un resumat, destul de grosolan al tradiției bizantine despre „cele patru Împărății". Originală e numai ideia că prin tăierea Bosforului, a „boazului la Vizantia să fie rămas uscat Țara Moldovei, Țara Muntenească și Țara Ardealului" (p. 367). Când ajunge la Bizanț, amestecă și cîte o anecdotă de morală religioasă ca a bogatului constantinopolitan și a aurului său adus înnaintea icoanei.

Pentru a se avea siguranța acelui care a făcut compilația ar ajunge, pe lângă nota „slavonă" care face pe Ruși ei înșii să plece, cu așezămintele și cultura lor, de la Sârbi, știrile, așa de competente, cu judecăți pasionate, despre Vlădica Sava (p. 393 și urm.), care moare din „boala muncilor", chemând pedeapsa dumnezeiască asupra prigonitorilor.

Iar caracterul contemporan apare din aceia că, după versiunea tipărită. la Moscova domnesc încă împreună frații Ioan și Petru Alexievici (pp. 394—5).

Lucrarea aceasta, pe care n'avem mijloace de a o compara cu aceia, mai întinsă, pe care același scriitor a redactat-o în „slovenosârbească", pare să fi fost un fel de raport făcut lui Șerban Cantacuzino, pe care, așezându-l lângă „prè-milostivul, coronatul și prè-înnălțatul nostru Craiu", Habsburgul, îl numia „prealuminatul Măria Sa Domnul nostru" (p. 393).

Incă de la început se vede tendința „slavonă". Liciniu, care stăpânește în Iliric, Bielo-Uroș pentru „Sârbi sau Misiani", e moșul altui Liciniu, creatorul Țaratului „Trac-Slovenilor și Sârbilor Iliricului" (p. 368). Supt Iustinian însă se arată numai coborârea Slovenilor „de la lacul Ilmer" în acest Iliric (p. 369). Și Panonia era slavă până la venirea Hunilor, pe cari Carol-cel-Mare-i înfundă „în munții Ciucului, care și în ziua de astăzi" (p. 370), de unde trec Secuii aceștia și „preste munți și în Moldova"

www.dacoromanica.ro

de „s'au așezat în Trotuș, în Roman, în Bacău și printr'alte locuri". Trecutul Poloniei, al Slaviei elbice, al Bulgariei interesează iarăși pe scriitor (pp. 370—1). Istoria Rusiei e introdusă încă de la Ruric (p. 371 și urm.).

Carol-cel-Mare însuși e acela care face principe al Imperiului pe „bătrânul cneaz Vâlcul Brancovici de la Podgorița" (p. 370). Iar Nemania se coboară din Liciniu sau Bielo-Uroș și e ruda lui „Avgust Chesar" (p. 373), soția lui, Ana, fiind și ea strănepoată a lui Constantin-cel-Mare.

Istoria Sârbilor în veacurile al XIV-lea și al XV-lea e foarte pe larg expusă. Aici se stabilește din nou legătura cu Brancovicești prin cellalt Vuc Brancovici, care, acesta, e autentic, apoi, prin urmașul său, care ar fi întemeiat Inăul, se trece la propria „ramură" a aventurierului (p. 389 și urm.), în care, de voie de nevoie, se pune și pe Pavel Chinezul.

In schimb Turcii sunt „un neam mai slab și mai prost decât toate" (pp. 369—70). Ei au „obicĭna a lăcomi la toate, luând pilda ladului a fi neîndestuliți niciodată" (p. 395).

Afară de mențiunea că mănăstirea de la Argeș e făcută de Neagoe după modelul de la Deciani, din Serbia (p. 330), Românii nu apar decât cu prilejul biruinței din 1330 a lui Basarab-Vodă asupra lui Carol-Robert, a cării povestire se iea din istoricul „Bonfinie" (p. 378), și cu acela al descălecării în Moldova a „Moroșanilor Rumâni" (p. 378—9). Alte lămuriri despre noi vin numai din analistul sârb sau cu descendența brancovicească. Pasagiul despre moartea lui „Stefan Voevodul de la Volosca, carele întru războaiele lui au stins 150.000 de Turci, iar Tătari mulțime făr' de număr au istovit și pre Mateiaș, Craiul Ungurilor, încă l-au scos dintru marginile țării Rușilor", — e vorba de Stefan-cel-Mare —, pare luat din anale rusești, ca și acel care-l precede (p. 391). Ce se spune despre Șerban Cantacuzino și călătoria maicei lui Elena la Locurile Sfinte e din propria-i experiență (pp. 392—3).

Ardeleanul se vede în cunoștințile despre Secui, așezarea și migrațiile lor (p. 370), despre Sașii aduși „de la Sacsonia" de Carol-cel-Mare, ca o „colonie nemțească", despre împrejurările de poporație din Ungaria-de-Nord. Incă la 1292 el pune întemeierea Făgărașului de „Stefan Măelat Voevodul Țării Muntenești" (p. 375). Autorul știe și originea românească a Corvineștilor (p. 385). El a văzut locul luptei de la Jibăt sau Câmpul-Pânii (p. 389 și

www.dacoromanica.ro

urm.). Nu mai puțin interesantă e mențiunea că Mihai Viteazul, luând Ardealul, „au făcut și pravoslavnica sfânta mănăstire Mitropolia“ (p. 392) și lauda acelui care, „cu vitejie vreadnică ocârmuind, au lățit puterea neamului rumânesc“ *(ibid.)*.

Și să nu trecem cu vederea acea informație din „atlazul lui Guliem Blau gheograful“ (p. 312), care era consultat de Constantin Stolnicul Cantacuzino, pe lângă care Brancovici era ca un prieten cu trecere deosebită.

* * *

Părintele C. Bobulescu posedă însă încă un manuscript al cronicei, un frumos manuscript din secolul al XVII-lea încă, în care se deosebesc trei mâni de o potrivă de dibace, întrebuințând fiecare chinovarul pentru titluri și inițiale și încercând și frontispicii mai simple.

Între acest manuscript și acela care a servit lui Aron Densușianu sunt deosebiri de text pe care le vom însemna îndată. Executarea îngrijită a operei a făcut, bine înțeles, să nu se mai întâmpine acele multe scrieri greșite a numelor proprii care strică așa de tare copia întrebuințată pentru ediție.

Câteva erori s'au strecurat însă. Dar ele au fost îndreptate cu cea mai mare îngrijire, într'o cerneală gălbuie, de o mână meșteră și ea, și care, în plus, vădește prin siguranța și originalitatea liniilor înnalta cultură a corectorului. Alături de suplinirea cuvintelor sărite și de câte o rectificare gramaticală, întîlnim restituirea ortografiei bune pentru numele proprii: *Thrachia* pentru *Trachia, Jicmond* pentru *Jicmod, Sulüman* pentru *Suliman.*

De aceiași mână e pus în margine acel adaus despre imamul care a predicat la Constantinopol în 1541 legea creștină, adaus ce se găsește introdus în text în manuscrisul Densușianu. Și tot de ea sunt ultimele cuvinte ale „Cronicei Sloveanilor“: „Domnul Dumnezeu și de acum înnainte pre creștini să-i blagoslovească și să-i norocească, dându-le multe izbânzi: una dupre alaltă asupra păgânilor, întru slava Sfinției Sale, amin.“

Nu e nicio îndoială că acest îndreptător așa de atent, ținând samă cu scumpătate și de cele mai neînsemnate greșeli și aducând pretu-

[1] Se citează, pe lângă Enea-Silviu (p. 386), și vestita „Cosmografie“ a lui Münster *(ibid.)* și cronica, tot așa de cunoscută, a lui Nauclerus *(Ibid.)*.

[2] Pe ultima pagină se adauge data de lună când s'a luat Buda de Imperiali.

www.dacoromanica.ro

tindeni o cunoștință așa de perfectă a materiei, că acest adăugitor și întregitor al manuscriptului și cu frasa finală e *Gheorghe Brancovici însuși.* Pe o carte de biserică din Ținutul Sibiiului i-am văzut cândva scrisoarea, într'o dedicație, și mi se pare a o recunoaște chiar.

Am spus că între forma Densușianu și aceasta sunt deosebiri de text. Ele se întâmpină către sfârșit, și sunt de cel mai mare interes. Pe când cea d'intâiu vorbește de fiii lui Alexie Mihailovici, Ioan și Petru, ca având încă puterea la Moscova — „cărora milostivul Dumnezeu, adăogându-le stăpânirea, cu norocită fericire să-i păzească în ani mulți", — această cerere lipsește cu totul în manuscriptul nostru; mai mult, pe când dincolo se spune că tinerii principi „țin Împărăția", dincoace se arată că „au ținut-o". Propoziția prin care, după salvarea Vienei, se urează și alte succese creștinilor, — „carea norocirea atotputernicul Dumnezeu și de-acum înnainte să o dea creștinilor" (p. 395), — e lăsată la o parte în manuscriptul de față, ca și cum această dorință s'ar fi îndeplinit. Luarea Budei e înfățișată întâiu ca un succes al „prea-înnălțat milostivului domnului nostru" — care e Împăratul Leopold — „și a uniți domnilor creștinești", mergând pe urmele celor „cu fericită pomenire craii noștri", și lăudându-se numele lui Dumnezeu care a îngăduit această întoarcere, după o sută patruzeci și cinci de ani, a creștinilor; pe urmă însă se dă o altă redacție, din care lipsește orice pomenire a numelui împărătesc: „7194. Vestită cetatea Budăi, după ce o stăpânise Turcii până întru 145 de ani, cu ajutorul milostivului Dumnezeu cel cu puteare fără de sfârșit, s'au luat de la mâna lor, la Avgust în 23 de zile, și așa, cu cei ce într'ânsa au fost, ori carii de armă nu s'au apucat, toți au căzut în robie, înpreună cu fără de număr avuțiia orașului, — pentru care înnălțat numele Sfinții Sale să fie lăudat în veaci". In sfîrșit, în manuscriptul care a servit ediției se fac nouă urări pentru armele Împăratului ca rege al Ungariei: „Domnului Dumnezău sfântă înnălțarea sa! Și de-acum înnainte pre milostivul coronatul și prè-înnălțatul Craiul nostru, înpreună cu alți creștini, să-l blagoslovească și să-l norocească și să-i dea multe izbânzi una dupre alta asupra păgânilor, ca supt stăpânirea Înnălțării Sale să putem trăi întru o uniciune și cu pace, amin". Iar manuscriptul revisuit de autor are

www.dacoromanica.ro

numai propoziția, fără nicio mențiune a Cesarului, pe care am reprodus-o mai sus.

Să adăugim că în acest manuscript se mai află lucruri care nu sînt în cealaltă versiune. Astfel, după știrea mântuirii Vienei, o pagină și jumătate de descriere cu acest titlu: „Scurta scrisoare cum Vezirul-cel-Mare Cară-Mustafà dintre rănduiala Înpăratului turcesc la anul de la Hristos 1683, Dechem. în 5 zile, în Beligradul Sărbesc s'au sugrumat". Apoi, ca apendice, două file întregi, de o altă scrisoare contemporană, mai mare și mai împodobită, care poartă în frunte aceste rânduri: „Aici iubitului cetitor să scrie cea mai mare pocaanie ce au rănduit și ținut Turcii întro 1686 de ani" și, încheind volumul: „Țările și unele orașă mari care supt ce zodii stau aici pre scurt urmează" și o explicație a mărcilor deosebitelor țeri. Fără îndoială aceste explicații pentru distracția cetitorului sunt tot ale lui Gheorghe Brancovici.

Se vede prin urmare că înnainte de 1686, dar după 1684, *prin 1685 deci*, el a redactat întâiu o cronică a lui *ca pentru Ardeal*. De aici vine și mențiunea că Șerban Cantacuzino a fost făcut Domn „cu electie" după ce fusese „Mare-Spătariu și pe urmă Cantelariu", ca să înțeleagă acest public special, și poate tot de aici și forma Brașău (p. 370) în loc de Brașov. Pe urmă însă i s'a cerut, de Șerban Cantacuzino sau de fratele lui, Constantin Stolnicul, lucrarea, pentru informație politică sau literară, și el a prelucrat-o ușor în acest sens. Și, în ce privește locul despre Șerban însuși, data aceasta autorul chiar a ras ce era mai înnainte despre rostul lui în boierie și a pus în loc un singur cuvânt: „Logofăt".

Dar „Cronica Sloveanilor" e, aici, numai *partea finală* a scrierii, ea fiind precedată de o lucrare mai întinsă pe care o cunoșteam mai de de mult, întâiu prin extrasele date de Gaster, în „Crestomatia" lui. E vorba despre acea Istorie a Statului rus, care începe cu mențiunea în titlu chiar a „vechiului neam slovenesc" și care isprăvește cu menținerea acelei „sinopsii", acelui resumat, de sigur slavon, din care e luată versiunea românească. Întreg tonul și tot scopul, care e evident, arată, ca și aflarea într'un manuscript comandat, revisuit și îndreptat de Brancovici — care intervine, de altfel, și aici cu mici rectificări —, că el e și autorul acesteilalte compilații, că *una și alta formau în spiritul său și*

www.dacoromanica.ro

față de tendințele sale panslaviste aceiași operă de lămurire și propagandă [1].

Ele se vor cuprinde deci împreună, în numărul viitor al acestei Reviste,—și ca o contribuție venită la ceasul ei, astăzi când legături de alianță, într'o aprigă luptă, ne unesc cu aceste două popoare slave, a căror istorie ni-o dădea pe la 1680—90 un Sârb pe jumătate rudă și prieten al celui mai mare scriitor român din acea epocă.

N. Iorga.

DOCUMENTE.

Numirea unui bulucbașă de Țigani.

I.

Io Grigorie Ioanŭ Voevoda, boji milst. gpdarŭ zemle moldavscoi. Dat-amŭ carte Domnii Mele lui Ianculŭ, pre carele l-amŭ făcutŭ Domniia Mè bulucbaș piste giuzăi de Țigani domnești lingurari ce sântŭ înŭ parte Țărăi de giosu, ca să fie volnecŭ cu carte Domnii Mele a ținè pe toți giuzăi cu cetile lorŭ, dupe izvoadele gd. ce li s'au datŭ, și toți să aibă a asculta de dănsulŭ la toate ce li-au da învățătură dinŭ poroncile Domnii Mele. Iarŭ carii dinŭ Țăgani va umbla fugari de pe la cetile giuzălorŭ gd., cumŭ și de la cîata lui, să aibă a-i căuta înpreună cu giuzăi și, oriunde i-arŭ găsă, să-i ia și să-i aducă pe la fiiștecarele cîata lui. Așijdere și pentru alți Țigani ce vorŭ fi răzleți printr'alte ceti boierești sau mănăstirești, orice felŭ de Țigani arŭ fi, să-i ia pe toți și să-i aducă la cetile giuzălorŭ gd., și nime înpotriva cărții Domnii Mele să nu să puia. Și să facă izvodŭ de numele acelorŭ Țigani și să-lŭ aducă aice, la credinciosu boeriulŭ Domnii Mele dum. Ianachi vt. Cămăraşŭ, ca să-i pue la tabla gd., și nime întru nimicŭ să nu-i supere, fără ei îșĭ vor da dajdie lorŭ pre anŭ, după obiceiŭ. Așijdere poruncimŭ Domniia Mè și dum. boerii ispravnici de pre la Ținuturi i căpt. i pârcălabi de pre la târguri i slujitori i vornicei de prinŭ sate i lăcuitorŭ, pe unde vorŭ umbla acești Țigani prinŭ țara Domnii Mele pentru hrana lorŭ, hrănindu-să cu dreptate, nime întru nimică să nu-i supere, nici să-i globască, fără numai bulucbașa lorŭ să-i giudeci și să-i globască, și globile ce s'arŭ face prinŭ cetile lorŭ să le ia bulucbașa și să le aducă aice la dum. numitulŭ vt. Cămărașŭ. Așijdere poruncimŭ și voĭ, olăcari, ori cu ce felŭ de

[1] Aceasta o vom lămuri de alminterea în studiul care va proceda, în numărul viitor, aceastălaltă cronică.

www.dacoromanica.ro

poronci viți fi, cai lorŭ la olacŭ să nu-i luați, nici carăle lor la podvozi să nu le luați. Așijdere și pentru unu mascurŭ doi ce vorŭ avè după carăle lorŭ, să n'aibă supărare de cătră desătnici, cumŭ și pentru totŭ lucrul gd., ori la ce lucru arŭ fi ei, să nu fie supărați, și pe la păduri pe unde vorŭ lucra lemnŭ, cei cu moșiile să aibă a-i zăciui dinŭ 20 de vase unŭ vasŭ, iarŭ mai multă supărare să nu le facă, și pe la târguri pe unde arŭ merge cu vase de a lorŭ, cu părcălăbie sau cu altă ceva să nu să supere, că oricarii s'arŭ ispiti a li face mai multŭ valŭ piste carte Domnii Mele, unii ca acìa vorŭ fi de pedeapsă de cătră Domnie Mè, Acĭasta poruncimŭ.

Lt. 7261 [1753], Iuli 3.

Io Grigorie Ioanŭ Voevoda.

(Pecete mică, ovală, cu chinovar.)

Acte amestecate.

II.

17 Maiu 7266 (1748).

Raport.

S'au presintat „Tatulŭ Andonŭ și Sandolŭ Horniță (și Hărneț) și Lupulŭ Sandi și cu Ștefanŭ Moreotițŭ", pentru „moșiile lor la Mijloceni și satu Tămașŭ ce sintŭ pe apa Săretului, la Ținutul Putnii", precum și pentru Redul-Mare „și la Părău Bicliului, din hotarulŭ Fundului înŭ gĭosu, înŭ Ținutulŭ Bacăului". Fusese o hotarnică din 25 Novembre 7221 (1722) a lui Iordachi Ruset biv Vel Clucer. „S'au înpărțitŭ în patru părți pe patru bătrâni." „Înŭ capul mejdinii de spre Săratŭ." „Soru-sa Sasca." „Pinŭ capetele mejdilorŭ *(sic)*. „O poiană ce este lângă Săretŭ dreptŭ Gura Bistriții." „Niște poeni ce săntŭ înŭ Gura Racovii și cu vaduri de moră [înŭ] Racova." „O poiană totŭ lîngă Săratŭ ce să numește Cotulŭ Chiriții."

III.

7272 (1763-4). Grigorie Ioan-Vodă pentru niște Țigani ai lui „Enache vt. Cămărașu, slujindŭ Domnii Meale cu credința și cu dreptate".

IV.

25 Iulie 1785. Carte de blăstăm a Mitropolitului Gavriil pentru procesul dintre mănăstirea Treisfetitele, Șătrarul Ion Ciutea, Căpitanul Lupul Coroiu „și alțli ce au răzășie înŭ moșia Căinenii i moșia Rusii i Fundul Bacăului i Fundulŭ Neamțului", de o parte, și, de alta, „răzeșii de moșia Radomirești", anume: „Petrache gerahŭ i cumnații săi Constandinŭ Crăst[e], Ilinca Ursăchioai i Mariia Bucĭumoai și alții ce vorŭ fi răzeși." Se enumeră „scrisorile Radomireștilorŭ, însă o mărturie a lui Ile Buzne Vorc. i harta ce-i făcută de dum. Vorc. Costandinŭ Paladi, i de răposatŭ Spat. Sandulŭ Sturz[ea] i de dum. Pah. Matei Hurmuzache."

www.dacoromanica.ro

V.

Izvodŭ de chiltuială ce s'au făcutu înŭ doao rănduri cu gĭudecata Ţiganilorŭ cu dumneoei Spătărasa Havoi *(sic)*; 1766, Ocv. 29.

lei păr.

216 cari s'aŭ făcutu pen[tru] suf[le]te socotală, — căte optŭ lei pe suf[le]tu.

112 pe 14 suf[le]te vĕru Iordachi Cĭute, cu trei sute ce s'au încărcatu de la dum[nea]lui Comisulu Ştefanu Duca....

VI.

Gĭupăni Căline, sănătate. Să mai dai o bucată totŭ dinu aceia, şi mătasă negră polŭ dramŭ, şi să aibă tijŭ polŭ dramŭ, şi ghivezii tijŭ polŭ dramŭ, şi albrastră *(sic)*, erŭ polŭ dramŭ, unŭ calupŭ soponu bunu, şi să faci cercetare de au făcutŭ chitari păine ce era să o facă, şi, nefăcăndu-o, să ei ţidula de la gĭanta şi să o faci tot d-lui *(sic)*. [7]31, Mart 8.

Iscălitură şi apoi grecește: eu.

14 parale mătasa.

Şeisprezeci lei au cuprinsŭ aceste trii ţidule şi giumătate, ci l-eu cumpăratŭ gĭupănu Călinu.

VII.

18 Novembre 1781. Sandul Sturza Spăt., Constandin Paladi Spăt., Matei Hurmuzachi Pah., delimitează moşia Radomireştii. Ne'u arătatŭ că să chiamă Fundulŭ Buţurcăi." „Unŭ răzăşŭ alŭ Şăt. Cĭutu, anumi Toaderŭ Holt., omŭ bătrănŭ, au arătatŭ că nu-i moşie Fundulŭ Buţurcăi, ci pe unŭ omŭ l-aŭ chiematŭ Buţurcă şi cumŭ că moşia Radomireşti mergi pe înŭ moşie Fundulŭ."

(Copie.)

* * *

Un act relativ la procesul Doamnei Safta a lui Gheorghe Ştefan cu Doamna Dafina a lui Eustratie-Vodă Dabija şi cu ginerele ei Iordachi Ruset

(Publicat şi comentăt de **P. P. Panaitescu.**)

Io Antonie Ruseto Voevod, bjiiu mlstiiu gospodarŭ zemli moldavscoi.

Adecă aŭ venit înnaintia Domnii Miale şi înnaintia boiarilor noştri moldovenești, mari şi mici, dumnealui Iordachi Postialnicul-cel-Mare din Ţara Munteneascî, ginerele răpăusatului Dabijei-Vodă, şi dumneaei Doamna Safta a lui Gheorghie Ştefan Vodî, avînd întrebăciune dumnealui Iordachi Postialnicul pentru satul Răcăcinul den

www.dacoromanica.ro

Ţinutul Agiudului, de supt Lunca-Mare, cu tot venitul şi cu toate cumpărăturile din pregiurul satului, cu viile de moşie şi de cumpărăturî de la Orbiani, de la Drăguşiani şi cu o poiană ce să chiamî Mărvila, peste Siretiu, şi cu locuri de fănaţe, la Vlavnic, şi pre unde vor fi, cu tot venitul. Care sat fostu-l-au cumpărat răpăusatul Dabijia-Vodă încă din boierie, când era boiar mazil, dela Ştefan-Vodî, feciorul lui Vasilie-Vodă, direptu 1000 de talere; care sat l-aŭ fostu luat Ştefan Vasilie-Vodă de la Gheorghi Ştîfan-Vodă împreună cu alte moşii şi sate cî-au fostŭ luat de la dănsul, pentru 20.000 de talere carii i-au fostŭ dat Vasilie-Vodă lui Gheorghie Ştefan-Vodă ca să-i ţie la sine, fiind în mare cinste la Vasilie-Vodă, Logofăt-Mare, şi ţiindu-l de credinţă. Iară el, ca un om viclian Domnu-său, sculatu-s'au asupra lui Vasilie-Vodă cu oşti şi cu multî răutate, făcându-i caria lumia o ştie. Cheltuit-au şi au stricat şi aciale 20.000 de talere. Iară, trecând cătăva vreame, Dumnedzăŭ cu mila sa învrednicit-aŭ pre Ştefan Vasilie-Vodă a sta Domnu ţărăi Moldovei. Cercat-aŭ pentru aciale 20.000 de talere, cî-au fostu dat Vasilie-Vodă să i le ţie. Luat-au sate şi moşii cî-aŭ găsit de la Gheorghie Ştefan-Vodî pentru preţul banilor şi aŭ vândut şi acestŭ sat, Răcăcinul, cum scrie mai sus, Dabijei-Vodă, cu tot venitul satului, şi tot l-aŭ ţinut şi în boerie şi în Domnie cu bunî pace. Iară după aciaia, petrecându-sî Dabijia-Vodî, şi lipsind şi Doamna Mării Sale din ţară, nerămăind nime de a Dabijei-Vodă, sculatu-s'au Doamna Safta de au luat satul Răcăcinul, fără nicio întrebăciune, şi l-au stăpânit în voia ei. Decî, cînd iaste acmù, în dzilele Domnii Miale, dumnealui Postialnicul Iordachi, neputând îngădui să-i ţie satul fără de giudeţ, stătut-au de faţî cu Doamna Safta, şi aşia aŭ arătat Doamna Safta danie, dzicând că i l-au dat Domnu-său, Gheorghi Ştefan-Vodă, încă când au fostu în pribegie; care danie giudecata nu o au putut face stătătoare, înnaintia datorii fiind atăta somă de bani dator, şi şi danie din ţară străină. Şi iarăşŭ mai dzicea Doamna Safta cum că i-au luat Dabija-Vodă în Domnia sa 4.000 de talere de la Mogăldia Păharnicul, arătând şi o carte a Domnu-său, a lui Gheorghi Ştefan-Vodă, caria scria ....acei bani cari... fost... şi de boiari d..., cum acei bani iară au fost Domn... şi jăcui de la Vasilie-Vodă luatu-i-aŭ ia ...ne de i-au dat la Visterie, iarî în treaba ţărăi.

Insă dintr'aciale 4.000 talere, ce dzicea ia, luatu-s'au numai 2.000 de talere pre sama domneascî, iară mai multu nu. După acîasta iară, vădzînd că au rămas de giudeţ, cu căte vria să să apere fără cale, mai adoas-au de au zis şi acîasta, cum, după ce au venit ia din pribegie, i-au luat Doamna Dafina a răpăusatului Dabija-Vodă 1 carătă şi o au dus în Curtia domneascî, vrând a găsi pricină şi cu acîasta, pentru sat. Pentru care carătă întrebat-am Domnia Mia, şi au adevărat de toţi boiarii, cum acîa carătă singură de sine Doamna Safta, de bună voia ei, o au trimis la Curte, şi acolia, în Curtea domneascî, au rămas, nu numai aciaia, ce era de

www.dacoromanica.ro

nemicî, ce încă și altele mai bune și mai scumpe ale Doamnei Dafinei, ce era de treaba ei, încă le-au lăsat in Curte Domneascî, și acii s'au petrecut. Și iară au mai dzis Doamna Safta cum că au dat Doamnei Dafinei o păriache de ceprage cu mărgăritar, ca să-i facî bine, să-ș strângă satele ei de pre unde vor fi răsipite și luate. Și nice un bine nu i-au făcut, și cepragile le-au oprit. Pentru care ceprage răspuns-au Iordachi Postialnecul dzicînd că nu-i cum dzice ia de acĭasta, numai, fiind fiica Doamnei Dafinei, Doamna Mariia, botedzatî de dănsa, fostu-i-le-au dăruit, încă cănd au venit din pribegie, ca pre o fină-și. Pentru care dar ce au dat ia fină-sa, fostu-i-au dăruit și Doamna Dafina ei dobitoace de tot fialiul, ca să-i fie de hrana casei ei. Iară Doamna Safta prindia băhă, dzicănd că ceprazile le-au [dat] pentru să facă treabele ei, iară nu le-au dăruit, și și li-au cerut iară înnapoi. Deci Domnia Mia au gĭudecat și de acĭasta, cum să giure Doamna Safta cu sufletul ei, pre sfănta Evanghelie, că nu le'u dăruit finei sale Doamnei Marii, ce le-au dat pentru să-și facă treabile sale cĭ-ar fi avut, și niciun folos n'aŭ văzut și, gĭurănd într'acesta chip, să-i dia Iordachi Postialnicul ceprajele înnapoi. Deci Doamna Safta fost-au bucuroasă a giura. Iar, vădzînd Postialnicul Iordachi cum iaste bucuroasă a miarge să gĭure fără nicio cale și a-și pune sufletul pentru nemică, datu-i-au și ceprazile înnapoi la mănule ei, ca să nu mai aibă ce mai dzice altă. Și aŭ rămas Doamna Safta de liagia țărăi. Deci, vădzînd Domnia Mia zapisul lui Ștefan Vasilie-Vodă de vănzare, scris la măna Dabijei-Vodă, încă fiind fost boiar mazil, și cartia tuturor boiarilor, de mărturie pentru direaptă cumpărăturî, și adeverind și Domniia Mia foarte bine lucrul acesta, înpreună cu tot Sfatul, boiarii Divanului, precum s'au îndireptat dumnealui Iordachi Postialnicul, iar Doamna Safta au rămas de leage, am dat ca să ție Postealnicul Iordachi tot satul Răcăcinul de suptu Lunca-Mare, cu tot venitul, precum și mai sus scriem Domniia Mia și ca să-i fie și de la Domniia Mia direaptă ocinî și cumpărătură și uric și întăritură nerușiită în viacî.

U Ias, leat 7184 [1676], Iul. msța 27 dnă.

Io Anton. Voevod.

(Pecete octogonală, cu chinovar.)

(Pe dos, contemporan:) † Zapisul precum s'au părăt de față dumnealui Post. Iordachi cu Doamna Safta pentru Răcăcĭunĭ.

Observație.—Satul Răcăcinul, azi Răcăciuni, se găsește pe malul stâng al Siretiului, în județul Bacău, pe linia ferată între Agiud și Bacău. Acest sat a fost stăpânit de Gheorghe Ștefan de pe vremea lui Vasile Lupu, căci cetim în „Istoria Romînilor" a d-lui Xenopol că Gheorghe Ștefan înnainte de lupta de la Sârca s'a oprit cu oastea la un sat *al său* numit Răcăciuni. Doamna Safta e aceia despre care ni povestește Neculce cum că „într'o zi, pe cînd Ștefan Gheorghe era numai boier, murindu-i jupăneasa cea d'intăiu și aflându-se văduv, întâlnind o jupănească săracă, dar tânără și frumoasă, anume Safta, din neamul Boieștilor, au întâmpinat-o

www.dacoromanica.ro

pe drum mergând cu rădvanul la Iași, și au poprit rădvanul cu sila, și s'au suit fără de voie în rădvan, și l-au întors la casa lui. și pe urmă au primit și ea, și s'au cununat cu dânsul, și au ajuns Doamna țării." Pe când Gheorghe Ștefan călătoriă în Europa cu o altă femeie, ea rămase, precum se știe, în țară. Cf. Iorga, *Studii și documente*, V, pp. 273-5 și mai sus, p. 108 și urm.

* * *

Testamentul Doamnei Ecaterina Mavrocordat, născută Ruset.

† Al Moldovei Gavriil mărturisesc.

† În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, al lui Dumnezeu unul și în trei ipostase. Aflându-mă eu, Ecaterina Doamna, soția celui de veșnică pomenire Domn Constantin Mavrocordat, în țara mea, în Iași, și având, din mila lui Dumnezeu, mintea mea întreagă și sănătoasă, și fără lipsă și întregi lucrurile mele toate, dar temându-mă de nevădirea și năprasna morții, m'am hotărât să fac această din urmă a mea orânduire. Deci am chemat pe prea-învățatul Ștefan, l-am chemat să scrie această din urmă a mea voință si socotință si orânduială. Mai întâiu deci las păcătosul mieu suflet în mila Domnului mieu Isus Hristos, a făcătorului și plăsmuitorului și mântuitorului mieu Dumnezeu, rugându-l pe el cu lacrămi calde să ierte toate greșelile mele, pentru cea fără de sfârșit milă a lui, și să mă așeze pe mine împreună cu 'cei ce s'au mântuit. Apoi cer iertare dela toți creștinii, și de asemenea iert și eu pe toți din tot sufletul și din toată inima, și rog și rugăciune de mamă pentru iubiții miei trei fii și pentru nurorile mele și pentru copiii lor și copiii adormitelor fiicelor mele, rugându-mă de Sfântul Dumnezeu să li trimeată cerească Lui binecuvântare, să-i apere și să-i păzească, și să li hărăzească din bielșug milosteniile Lui și să-i învrednicească de cerească lui Împărăție. Și vreau și hotărăsc și las moștenitori ai miei pe cei trei prea-iubiți fii ce am: pe beizadeà Iancu, pe beizadeà Alexandru, pe beizadeà Dimitrașco, orânduind și lăsând din părintești mele bunuri, lui beizadeà Iancu cinci moșii, adică: Berești, Dofteștii, Mihăleștii, Bodeștii și Micleștii, pe Putna, și zece pogoane de vie la Cotnari; iar lui beizadeà Alexandru trei moșii, adecă: Lencăuții și Mirisuca, la Soroca, și Dalianeștii, la Orheiu, și zece pogoane de vie la Cotnari. Și lui beizadeà Dimitrașco întâiŭ vreau și hotărăsc ca toate lucrurile pe care, cu însăși a mea voie și socotință, i le-am hărăzit din bunurile mele părintești prin scrisoarea mea ce s'a făcut în anul 1776, la 11 zile ale lunii Mart, scrisă de mâna mea și pecetluită și cu mărturii, să-i fie toate întărite și sigure și statornice, așa încât să primească partea lui, ca domn și stăpân nesupărat și neturburat, precum cuprinde zisa mea scrisoare. Pe lângă aceasta, de oare ce zișii prea-iubiți fii ai miei au luat dela cel de veșnică pomenire Domn, soțul mieu și tatăl lor, chivernisirea ce li

www.dacoromanica.ro

se cuvenia, iar iubitul mieu fiu Dimitrașco, pentru neîmplinirea vârstei lui și împrejurările vremii, nu s'a întâmplat a-l chivernisi zisul de veșnică pomenire al lui părinte, de aceia vreau și hotărăsc și las către dânsul moștenire, din părinteștile mele bunuri, două moșii, adecă: Purleții, în Ținutul Iașului, și Țopii, în Vasluiu, și cinci pogoane de vie la Orășeni (?), cărora, ca și cu zisa de mai înnainte dăruire făcută lui din partea mea, să li fie domn și deplin stăpânitor, el și moștenitorii lui, și urmașii, în tot veacul. Și nimeni, nici din fiii miei, nici din rudele mele, să n'aibă voie să-l turbure și să-l supere de loc. Iar nepoților miei, adecă fiilor prea-iubitelor mele fiice, adecă Smaranda și Mărioara, băieți și fete, li las rugăciunea mea și alta nimic, căci și zisele mele fiice au fost înzestrate și au luat dela mine juvaiere, cantitate mare, și dela cel de veșnică pomenire părinte al lor bani destui și alte lucruri scumpe, de s'au mulțămit și ele și soții lor; deci n'au să ceară nimic. Lucruri mișcătoare n'am de niciun fel, căci le-am cheltuit la nevoile mele; iar câte se vor găsi, vreau și hotărăsc ca după moartea mea să le moștenească iubitul mieu fiu, beizadeà Dimitrașco. Iar în împărțirea, și împărtășirea ce avem cu rudele noastre Roseteștii, atât moșii cât și Țigani, cele ce se vor lua, să împartă de o potrivă prea-iubiții miei. Locul ce l-am avut aici, în Iași, lângă dumnealui Vornicul Vasile Roset, l-am vândut, și banii ce i-am luat, i-am dat la nevoia mea. Și încă recunosc că datoresc, cu însuși al mieu sinet, prea-iubitei mele nurori Domnița Mărioara, lei în număr de două mii și cinci sute și Căminarului Predelescul lei o mie; care orânduiesc prea-iubiților mei fii, ca moștenitori ai miei, să-i plătească, împărțind suma între ei.

Aceasta este cea de pe urmă a mea voință și socotință și orânduială, care vreau și voiesc să aibă putere și siguranță și statornicie la orice județ și judecător. Iar, de se va găsi alta, sau înnainte de aceasta, sau după dânsa, înfățișându-se ca diata mea, să fie fără putere și întru nimic, ci numai cea de față să aibă toată puterea și statornicia și lucrarea. Și, dacă cineva, ori din fiii miei, ori din rudele mele, va cuteza supt orice cuvânt să calce și în cel mai mic lucru această a mea orânduială, îl amenințu cu blăstăm de mamă, și va da samă unul ca acesta înnaintea neînduplecatului judecător, în ziua Județului. Deci pentru arătare întru aceasta și asigurare s'a făcut cea de față diată a mea, pecetluită, iscălită și cu mărturie, în ființa preaosfințitului și de Dumnezeu ocrotitului Mitropolit, Sfințitul al Moldovei chir Gavriil, și a celorlalți boieri localnici și din oraș, în anul Mântuirii 1776, Iunie în 25, în orașul Iași.

(Pecete cu cerneală neagră indescifrabilă.)

Ecaterina Doamna întăresc cele de mai sus.

Alexandru Mavrocordat, martur.

Vasile Razul, Vel Logofăt, martur.

Dimitrie Sturdzea, Vol Vor., martur.....

www.dacoromanica.ro

Pantazi (?) Vel Vor., martor.... Vel Post., martur, Nicolae Vent[ura] Post., martur, Luca Ianculeu (?), Sărdar..... Vel Vist, martur, Iordachi Canta[cuzino], Vel Spătar, martur, Gheorghe Hatmanul, martur, Manolache Bogdan, biv. Vel Spat., mart., Depastas, Spătar, martur, Gheorghe... martur, Constantin Ghica, Căminar, martur, Dimitrie Schiliţis, martur, Ilii Cantacuzino Vel Stolnic, martur, Grigori Balş, biv Vel Ban, martur, Vasile Cr[u]p[enschi], Sulg[er], mart., Iordachi Cr[u]p[enschi], Spat., martur, [Ros]et, martor, Şărban (?) Păharnicul, martur, Mihai (?) Zosăm 3-ti Logft.

(Traducere din greceşte: originalul, pe o foaie mare de hârtie orientală, la d. Cortez, în Iaşi.)

CRONICĂ.

Se ştie că frumoasa *biserică Radu-Vodă din Bucureşti* n'are decît o inscripţie greacă. Iată ce spune însă despre o inscripţie românească Isambert *(Intinéraire d'Orient,* I, p. 349), citat de Émile Legrand (Constantin Dapontès, *Éphémérides daces,* II, p. 20, nota 2): „Le frontispice portait une inscription où étaient relatés plusieur faits héroïques dont l'église avait été le théâtre. Cette inscription a été grattée par les higoumènes grecs lorsqu'ils réparèrent l'église, en 1859."

* * *

Mormântul lui *Mazeppa* la Galaţi e pomenit şi de Daponte *(ibid.,* p. 88), care crede că Hatmanul căzăcesc a şi murit acolo.

* * *

Daponte însemnă, în Septembre 1738, şi momentul când trece, ca ambasador rus de la Londra la Paris, *Antioh Cantemir,* „feciorul cel mai mare al lui Cantemir" (p. 130).

* * *

Vechi deportări.— Cînd în 1738, Septembre, la strigătul de *tulvai* scos de populaţia din Braşov contra unor soldaţi ce ieşiseră la jaf, mulţimea, crezând că e vorba de Turci, cari ar fi năvălit, se împrăştie îngrozită pe strade, „autorităţile nemţeşti luară hotărârea de a scoate din localitate pe Dinu, fost Mare-Stolnic şi nepotul lui Vodă Constantin Brâncoveanu" — nepoţelul scăpat de moarte în 1714 — „şi de a-l strămuta, cu toată familia lui, la Buda" (pp. 130-131).

* * *

Un amănunt interesant despre vechile noastre *legături cu Patriarhia.* În 1738, la 26 Novembre, se vede la Bucureşti o instalare de Mitropolit. Domnul, Constantin Mavrocordat, încredinţează cârja şi sărută mîna dreaptă a alesului. In trăsură domnească, el merge la Mitropolie, cu alaiu de trupe. I se face slujba obişnuită. Apoi el

www.dacoromanica.ro

„sărută sfintele icoane, dă binecuvântarea sa tuturor acelor de față, și *se retrage fără a se fi suit în Scaun, căci, în lipsa scrisorii patriarhale, el era tot numai Mitropolit ales*“ (Daponte, p. 169). La 26 Decembre vine decretul patriarhal (p. 176). Dar trebuie să se observe că *era vorba de un Mitropolit de Mira, de supt jurisdicția directă a Patriarhului.*

* * *

La *doritorii de Scaun moldovenesc* trebuie să se adauge „fiul lui Duculeț“, al lui Constantin Duca, și nepot al bătrânului Duca-Vodă, care-l doria de la Ruși în 1739 (Daponte, p. 360).

* * *

Musicanți domnești. — In Octombre 1739 patru musicanți, „de oboiu și trâmbiță“, trec de la Grigore-Vodă Ghica la Ruși *(ibid.*, p. 370).

* * *

Cum umbla Potemchin la noi. — O spune Dionisie Eclesiarhul (Papiu Ilarian, *Tesaur*, II, p. 176): „s'au fost purtând foarte împodobit, cu haine împărătești, și cu cavaleriile cele mai înnalte, și au fost îmblând în cărătă împărătească foarte împodobită cu lucruri de mult preț, cu țug opt cai telegari împărătești, hamurile cailor și frânele, în loc de curele de piele și chingile, țesute șireturi late de mătasă, și cusute cu flori de fir, și țintele pe hamuri toate de aur cu pietre scumpe.“

* * *

Bănățeni la noi.— Între soldații cari au ocupat Cerneții în 1789, „și reghementul militarilor rumâni ce li zic frătuți, iuți la războiu“ (Papiu, III, p. 178). Erau și „militari ungureni“ la București (p. 183).

* * *

Slugile străinilor în trecut. — La 1789, Nemții fiind aici în țară, scrie Dionisie Eclesiarhul *(ibid.*, p. 178), „în București și în Craiova s'au apucat de musici și de baluri, după obiceiul lor..., și iubia' și boierii, mai vârtos muierile, musicile și balurile nemțești, că se aduna lumea cu ei la cele veselitoare.“

* * *

O istorie românească a Veneției.

În manuscriptul din care a luat Cronica lui Gheorghe Brancovici, Ar. Densușianu spune *(Revista critico-literară*, IV, p. 306) că se găsia și un mic tratat de istorie a Veneției: „pentru ca să se știe de cînd s'au zidit vestita Veneție și cîți prințipi, adecă domni, au fost până acum“, ocupînd cinci file (333-8). Ni se spune că afară de o continuare „pe scurt“, într'o singură pagină, până la 1763, povestirea mergea până la 1669.

www.dacoromanica.ro

Dar aceasta ni se pare a fixà și persoana autorului. Căci pe atunci tocmai era la Veneția, ca student, Constantin Cantacuzino, viitorul Stolnic, care a purtat și pe urmă o deosebită atenție lucrurilor venețiene. Și el era prietenul lui Gheorghe Brancovici, autorul Cronicei „slovene", pe care-l declară „om de cinste și cu cunoștință și iubitor de a ști multe".

În ms. mai e un lung Cronograf al lui Mateiu de Monembasia, din care Densușianu a tipărit unele părți, o povestire „cînd au luat Grecii Moreia", pe 18 foi, care nu s'a publicat, alta despre suirea pe tron a lui Ioan al VIII-lea Paleologul și sinodul din Florența, pe 19, apoi ceva, pe 2 pagini, despre luarea Budei de Turci: și mai era și o povestire despre mutarea oaselor lui Constantin-cel-Mare.

Unde e azi manuscriptul nu știu. Păcat mai ales pentru istoria Veneției de Constantin Cantacuzino [1]...

* * *

La prelații români trecuți în Rusia (rechemarea Mitropolitului Antonie, Daponte, p. 398) să se adauge episcopul de Buzău Misail, Romîn de neam, care, în Octombre 1739, urmâ pe Ruso-Cazaci de bună voia lui *(ibid.*, p. 377).

Tot așa Mitropolitul Sidis, Peloponesian, duhovnic al Domnului Moldovei, Grigore Ghica, și fiul său, al doilea Vistier Stavros (dintre boieri, fiul Vornicului Lupu, Marele-Vameș Ioniță și *„mulți alți boieri de rangul întâiu și al doilea"*; *(ibid.*, pp. 381-2).

Totuși provisiile nu se plătiseră îndoit, ca supt Petru-cel-Mare *(ibid.*, p. 397). Casele domnești de la Frumoasa și Galata fuseseră distruse (p. 406).

* * *

Medici străini la noi. — În 1739, chemați de Constantin-Vodă Mavrocordat, Brașovenii „vestiți": „fonogiul" Zeiler, "fiul fostului jude, și Bolto, Sas catolic (Daponte, p. 393).

* * *

Imposit pe trădători. — La întoarcerea în Scaun, la 1739, Grigore Ghica, Domn al Moldovei, pune un imposit special pe „icioglanii, căpitanii, aprozii, armașii și alți dregători de acest fel cari-și părăsiseră postul" (Daponte, p. 207).

---

[1] Cf. și *ibid.*, I, p. 97 și urm.— Un act de cumpărătură de pământuri de „ginpânul Gheorghe Diac" sau „giupânul Gheorghie Brancovanul" s'a publicat în *Revista din Iași*, I, p. 107 și urm. Locurile acelea sunt în *Ardeal* (cf. și numele lui Zoba Pătru), deci comentariul cade.

www.dacoromanica.ro

Au apărut, de N. IORGA:

HISTOIRE DES RELATIONS ENTRE LA FRANCE ET LES ROUMAINS (un volum de peste 200 pag.). Prețul . . . . . Lei 3.—

UN STAT DE PRADĂ: BULGARIA (în No. 1 al Bibliotecii „Neamul Românesc“) 50

SUFLETUL ROMÂNESC, Conferințe pentru viitorii ofițeri, (în No. 2 al Bibliotecii „Neamul Românesc“) . . . 50

OBSERVAȚII ALE UNUI NESPECIALIST ASUPRA ISTORIEI ANTICE (lecții făcute la Cercul femeiesc de înaintare culturală) . . . . . 3.—

HISTOIRE DES ROUMAINS DE TRANSYLVANIE ET DE HONGRIE (Volumes I et II) . . . . . .

NOTES ET EXTRAITS POUR SERVIR A L'HISTOIRE DES CROISADES AU XV-E SIECLE (sixième série, 1501—47) 3.—

HISTOIRE DES RELATIONS ENTRE LA RUSSIE ET LES ROUMAINS (un volum de peste 200 pagini) . . . 4.—

ȚARA MEA („My Country), de *Maria Regina României*, traducere din englezește de *N. Iorga* (a apărut în n-le 3—4 din Biblioteca „Neamul Românesc“ și se vinde în folosul fundațiunilor de caritate ale Maiestății Sale Regina) . . . . . 1.—

NOS RELATIONS AVEC LES ALLIÉS, par *N. Iorga*. . . 1.—

www.dacoromanica.ro

Tipografia „PROGRESUL“. — Iași

www.dacoromanica.ro